

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340.13

А. Г. Байбак

викладач кафедри теорії та історії держави і права
Харківського національного університету внутрішніх справПРАВОВА (ФОРМАЛЬНА) ВИЗНАЧЕНІСТЬ В СИСТЕМІ
ВЛАСТИВОСТЕЙ І ХАРАКТЕРИСТИК ПОЗИТИВНОГО ПРАВА

Постановка проблеми. Докорінною проблемою права є винайдення оптимуму між динамізмом та стабільністю правових приписів. У цьому контексті аналіз визначеності, котру в залежності від конотації, дослідники-правники йменують формальною або правовою, має важливе теоретичне та прикладне значення для розвитку сучасної теоретико-правової науки.

Саме завдяки їй простежуються докорінні тенденції розвитку правової системи, пов'язані із інтенсивністю та якістю правотворчості, котра, своєю чергою, у багатьох випадках пов'язана із очікуваннями (як позитивними, так і негативними) від регулятивної дії норми права, ставленням суб'єктів правовідносин до суті норми права, детермінованим чіткістю, логічністю, зрозумілістю її змісту, об'єктивною можливістю відмежування правомірного від неправомірного, юридично значущого від юридично байдужого.

У теоретико-правовому розрізі не менш значущим є питання про місце правової (формальної) визначеності в сукупності властивостей позитивного права, котре в умовах правової держави має людиноцентричну спрямованість. Всі ці та інші обставини об'єктивують потребу розкриття визначеності серед інших характеристик позитивного права, її роль для його якісного розвитку.

Стан наукового опанування проблеми. Питання правової (формальної) визначеності не залишаються поза увагою дослідників. Зокрема, В. Панкратова дослідила сутність принципу правової визначеності [1, с. 23]. Ю. Матвеева здійснила аналіз поняття принципу правової визначеності у роботах різних науковців. Розкрила основні складові правової визначеності: вимоги до стабільного нормативного регулювання, вимоги ясності, доступності та зрозумілості тексту закону, вимоги легітимності законних очікувань, незворотності дії актів у часі та остаточності судових рішень [2, с. 93]. В. Кравчук було визначено зміст принципу правової визначеності як необхідної складової верховенства права. Доведено, що принцип правової визначеності є основоположним і комплексним елементом вер-

ховенства права [3, с. 10]. Стосовно ж позитивного права, то маємо зазначити, що Р. Луцький досліджував форми виразу позитивного права та їх ієрархічність [4]. С. Клім у своїх дослідженнях комплексно дослідив сутність позитивного права [5]. С. Максимов розглядав позитивне право як елемент правової реальності [6]. М. Попадинець розглядає реалізацію права з позицій діалектичної полярності позитивного права [7]. Водночас, дослідники оминули увагою аналіз ролі правової (формальної) визначеності в системі властивостей позитивного права, що і зумовлює актуальність дослідження.

Мета статті. Комплексний аналіз ролі правової (формальної) визначеності в системі властивостей позитивного права.

Виклад основного матеріалу. Позитивне право як спосіб осмислення правової реальності – це необхідний етап у здійсненні ідеї права. Воно являє собою реалізацію ідеї права, що надає їй якості реальної ідеї. Дане втілення ідеї права в законі відображається і в феноменологічній структурі самих норм права, що містять такі елементи, як суб'єкт (той, кому адресована норма), ціннісний аспект (що саме захищає норма), а також те, що має бути здійснено (права та обов'язки) [8, с. 165; 9, с. 181].

У контексті дослідження позитивного права як способу осмислення правової реальності слід звернути увагу на основні ознаки позитивного права або його сутнісні якості та властивості, що у такий спосіб набувають особливого змісту та значення [8, с. 165]. Однак, перш ніж проводити комплексний аналіз основних ознак позитивного права і визначення місця і ролі формальної визначеності у цій системі, на наш погляд, слід зауважити, що у юриспруденції відсутній єдиний підхід до системи ознак позитивного права.

Зокрема, С. Алексеев, О. Волкова виділяють такі основні ознаки позитивного права: 1) загальнообов'язкова нормативність; 2) вираження норм у законах та інших джерелах, що визначаються державою; 3) визначеність за змістом (формальна визначеність); 4) забезпеченість державою [10, с. 62; 11, с. 35].

О. Талдикін зауважує, що «позитивне право» характеризують такі суттєві ознаки: 1) системність права; 2) загальнообов'язковість права; 3) формальна визначеність права; 4) нормативність; 5) право створюється, як правило, в результаті правотворчої діяльності компетентних державних органів або ж інститутів громадянського суспільства, щоправда, за умови її санкціонування державою; 6) державна забезпеченість, гарантованість права; 7) основне функціональне призначення права полягає у врегулюванні, впорядкуванні системи суспільних відносин [12, с. 33-34].

І. Погрібний надає наступний перелік ознак позитивного права: нормативність, системність, формальна визначеність, загальнообов'язковість [13, с. 19].

Р. Луцький, В. Сорокін у сучасній юридичній літературі серед ознак позитивного права називають: системність; нормативність; регулятивність; державну забезпеченість; загальнообов'язковість; формальну визначеність; вияв загального масштабу свободи, справедливості та рівності щодо всіх індивідів; авторитетність [8, с. 165; 14, с. 67]. Однак, при певній розрізненості підходів ряду дослідників, маємо зазначити, що сутність основних ознак позитивного права є незмінною і певним чином підходи науковців сходяться у ряді аспектів. Таким чином, ми у повній мірі можемо розглянути основні ознаки позитивного права і визначити роль формальної визначеності у функціонуванні означених ознак.

Соціальне призначення права визначається у його суті бути регулятором суспільних відносин, які покладені в основу системності права. Саме це дозволяє говорити про системність права як про універсальну категорію загальнотеоретичної юриспруденції [15, с. 18].

Системність простежується перш за все на рівні внутрішньогалузевому, коли взаємопов'язані норми регулюють однорідні суспільні відносини (наприклад, кримінальне право, трудове право) [15, с. 21].

Саме така властивість права, як системність, у кінцевому результаті дозволяє виокремити елементи (інструментальні блоки) та визначити їх функціональне призначення в рамках всієї системи права в цілому.

Основною умовою подання права у вигляді нормативної системи соціального регулювання є наявність цілісності, тобто такого якісного стану, коли властивості системи в цілому не можуть бути зведені лише до суми властивостей утворюючих її елементів.

Саме системність права як його невід'ємна властивість, дає можливість розглянути право як структуру, яка складається із взаємозалежних елементів (правових явищ), які, взаємодіють між собою утворюючи єдине ціле у правовій реально-

сті – право [15, с. 22]. Виходячи з означеного, ми можемо зробити висновок про зв'язок системності і формальної визначеності, оскільки для чіткого регулювання суспільних відносин, а тим паче визначення однорідних суспільних відносин, для виокремлення функціонального призначення норми права мають бути чітко, ясно і конкретно викладені, також ці норми не мають містити у собі двозначності. А саме ці характеристики притаманні формальній визначеності.

У наукових доробках зазначається, що поняття нормативності права, як не менш важлива і необхідна його ознака вказує, що нормативність виявляє сенс і саме призначення права. Нормативністю права до суспільного життя вносяться істотні елементи єдності, рівності, принципової однаковості – право виступає як загальний масштаб, міра (регулятор) поведінки людей. За допомогою норм право регулює різні суспільні відносини, слугує знаряддям втілення в життя політики держави, засобом організації її різнобічної управлінської та іншої діяльності. У нормативності є одна істотна риса: право виражається в нормативних узагальненнях (загальні дозволи, загальні заборони, загальні зобов'язання), які встановлюють межі досягнутої свободи, межі між свободою і несвободою на певному ступені суспільного прогресу [16, с. 17; 17, с. 137].

Нормативність права робить можливим утворення економічної, єдиної, безперервно діючої, загальнообов'язкової системи типових масштабів поведінки, які забезпечували б цілеспрямований і гармонічний розвиток всього соціального організму відповідно до об'єктивних потреб суспільства [16, с. 17; 18, с. 78].

Прихильники нормативістського підходу до права виходять з того, що навіть «найвищій» теорії не слід залишати власний предмет юридичних знань, догму права, і при цьому належить брати за основу трактування права його дійсно існуючі особливості, насамперед – властивість нормативності [16, с. 17].

Саме юридичні норми, що містяться в джерелах права, зокрема законах, мають для права основне значення; саме в нормативних принципах і конкретизованих нормативних положеннях позитивного права містяться критерії, на підставі яких у практичному житті визначається правомірна і неправомірна поведінка – юридично дозволені і юридично не дозволені вчинки, інші факти з усіма юридичними наслідками, що витікають з них, пов'язаними з істинним призначенням права – вирішенням конкретних життєвих ситуацій [16, с. 17; 11, с. 164]. Таким чином, при характеристиці нормативності права, ми можемо чітко простежити тісний зв'язок з формальною визначеністю. На підтвердження цієї тези ми можемо зазначити, що нормативність вимагає еле-

ментів єдності, рівності, принципової однаковості, а це може бути забезпечено лише точністю, ясністю викладення, що забезпечує єдине розуміння і реалізацію.

З нормативністю позитивного права тісно пов'язані ознаки його регулятивності та формальної визначеності [8, с. 166]. Так, О. Старчук розглядає регулятивність як допоміжну ознаку принципів права, адже суспільні відносини регулюються за допомогою норм права. І тому регулятивний характер мають норми права, а принципи права визначають саму норму, тому що лежать в її основі. Однак регулювання суспільних відносин за допомогою принципів права здійснюється в окремих випадках, зокрема за відсутності подібної норми для регулювання суспільних відносин (аналогія закону) застосовуються загальні принципи права (аналогія права).

Регулятивний характер принципів права проявляється, також, у тому, що вони виражають тенденції й напрями правового регулювання, виступаючи як внутрішні регулятори поведінки людей, адже не завжди використання принципів права передбачає знання їх змісту [19, с. 41-42].

Р. Луцький, М. Байтін стверджують: регулятивний характер позитивного права, як і будь-якого іншого соціального регулятора, полягає в тому, що його норми впливають на волю, свідомість та поведінку осіб, узгоджують особисті, групові та суспільні інтереси тощо [8, с. 166-167; 20, с. 59-81].

Продовжуючи тематику регулятивного характеру права, С. Дроботов звертає увагу на те, що регулятивний характер права розглядається як похідна від регулятивної функції держави. Тобто держава використовує право як інструмент для досягнення власних цілей, який діє лише на ті об'єкти, на які він спрямовується державою і не має жодного значення для самої державної влади. По-друге, в умовах правової держави завдяки реалізації регулятивного характеру права досягається така важлива мета як обмеження державної влади, адже саме правове регулювання розглядається не як засіб всебічного втручання у життєдіяльність і розвиток суспільства та індивіда, а виключно як спосіб підтримки тих суспільно значимих правовідносин, які забезпечують прогресивний розвиток соціуму, сприяють підвищенню рівня загального добробуту, убезпечують права і свободи громадян, консолідують суспільство і гарантують його безпеку. Завдяки цій ознаці регулятивної функції саме право стає у правовій державі основою розвитку громадянського суспільства як сфери вільної від втручання держави саморегуляції [21, с. 52]. І знову, дослідивши особливості регулятивності, можемо зазначити, що формальна визначеність як невід'ємна складова частина принципу верховенства права найбільше

проявляється у вимогах до визначеності норм права, як на етапі їх створення, так і застосування. Можна зі впевненістю стверджувати, що лише за єдності цих чинників, які визначають статичну та динаміку правового регулювання, може бути забезпечено правову визначеність, що гарантуватиме стабільність і сталість відносин, діяльності держави та суспільства [22, с. 18].

Формальна визначеність позитивного права полягає у точній конкретизації обставин, що породжують правові наслідки, позначенні цих обставин, якостей, притаманних учасникам правовідносин тощо. Формальна визначеність необхідна для точного відмежування правомірного від неправомірного, юридично значущого від юридично байдужого, для конкретного визначення змісту прав та обов'язків учасників правовідносин, а також примусових засобів, які застосовуються для охорони права. Слід погодитися, що позитивне право може успішно функціонувати лише за умови беззаперечності його положень, їх недвозначності, а також доведеності умов виникнення прав та обов'язків, точності визначення змісту відповідних правовідносин, ясності заборон та санкцій за їх порушення тощо. Це, в свою чергу, може бути досягнуто лише, якщо відійти від традиційного у літературі розуміння позитивного права та включити до нього відповідні соціокультурні чинники [8, с. 167-168]. Це проявляється у тому, що, по-перше, правові норми знаходять свою зовнішню форму виразу й закріплення в письмових джерелах права, як то нормативно-правовий акт, нормативно-правовий договір та ін.; по-друге, текст правових норм вирізняється своєю лаконічністю, однозначністю та несуперечністю у врегулюванні суспільних відносин [12, с. 34].

Забезпеченість державою передбачає створення спеціальних умов для практичного втілення правових норм, що розраховані переважно на добровільне виконання. Але далеко не всі норми права дотримуються і виконуються добровільно, через внутрішнє переконання. У такому разі держава застосовує примус, спираючись на самі норми, що стоять на сторожі їх порушення і мають здатність примушувати до виконання вимог, що в них містяться [23, с. 233]. Однак, для чіткого використання і застосування норм необхідно їх однозначне розуміння і чітке викладення у статті нормативно-правового акту, що може досягатися лише за допомогою прийомів і способів, притаманних формальній визначеності.

Стосовно загальності і загальнообов'язковості позитивного права, то маємо зазначити, що встановлені правила поведінки є загальними і обов'язковими для кожного суб'єкта права держави, котрий вступає в типові суспільні відносини. Загальність виражається в тому, що норми права є офіційними і стосуються всіх тих, кому вони ад-

ресовані, без винятку. Загальнообов'язковість означає неухильне виконання норм права тими, на кого вони поширюються. Загальнообов'язковість, загальність надає праву те, що в праві виражаються узгоджені інтереси учасників регульованих відносин [23, с. 232]. Формальна ж визначеність права надає певної чіткості, однозначності та зрозумілості формально-правовим приписам, які виражені у законах, указах, постановах розпорядженнях тощо, а отже, і самому праву [24, с. 82; 25, с. 109], що допомагає реалізації ознаки загальності і загальнообов'язковості.

Загальнообов'язковість позитивного права органічно пов'язана з державною забезпеченістю та охороною його норм з боку держави в особі її компетентних органів. Державна забезпеченість позитивного права реалізується через діяльність системи правоохоронних органів та судів. За слушним твердженням О. Лейста, «право за своєю сутністю передбачає діяльність неупередженого суду, арбітра, який вирішує спори та конфлікти і визначає, хто правий, а хто – ні» [8, с. 168-169; 26, с. 84]. Однак ефективна діяльність судів неможлива без сприяння апарату примусу, тобто правоохоронних органів, які, серед іншого, реально забезпечують виконання відповідних судових рішень, а також здійснюють визначені у законодавстві превентивні заходи примусу. Із системою судових і правоохоронних органів пов'язані також інші державні та недержавні органи й організації, основним завданням яких є охорона права від його порушень [8, с. 169].

Аксіомою є те, що держава не може байдуже ставитися до правових норм, які вона сама приймає, адже для їх прийняття та забезпечення реалізації потрібно докласти чимало зусиль та засобів. Саме тому кожна держава охороняє право від порушень та гарантує його дотримання, застосовуючи для цього різноманітні засоби, у тому числі державний примус, на який, як правило, завжди звертають увагу вчені, говорячи про дану ознаку [8, с. 169].

Однак забезпечення обов'язковості норм позитивного права та її захищеності з боку держави не можна зводити лише до можливості останньої застосовувати відповідні засоби державного примусу, як на це часто звертають увагу науковці. Дане твердження аргументується не лише тією обставиною, що далеко не всі правові норми містять у своїй структурі такий елемент, як «санкція», що є принципово неможливим та недоцільним, а, власне, соціокультурним виміром позитивного права, який у контексті цієї ознаки передбачає можливість і необхідність «підтримки» загальнообов'язковості позитивного права насамперед не через державний примус, а через застосування інших засобів впливу на свідомість та волю суб'єктів права, зокрема, через переконання та заохочення. У зв'язку із цим норми позитивного

права лише тоді матимуть реальну та ефективну загальнообов'язкову силу, коли зміст правил поведінки буде узгоджений з безпосередніми об'єктивно зумовленими соціокультурними умовами їх реалізації [8, с. 169]. Саме тому формальна визначеність права обґрунтовується тим, що поведінка суб'єктів в певному вигляді нормативної моделі фіксується в нормах права як права й обов'язки всіх осіб суспільних відносин. Право стає обов'язковим тільки в тому випадку, якщо воно санкціонується спеціальним уповноваженим органом чи суб'єктом в межах конкретної компетенції. Саме здійснення права покладається на державу, яка в особі спеціальних державних органів здійснює правосуддя, стежить за дотриманням правопорядку і законності. А це можливо лише за реальних умов та засобів, що допомагають безперешкодній і добровільній реалізації відповідними суб'єктами уже наявних у правових нормах зразків поведінки, котрі, з іншого боку, мають на меті заохотити і переконати у здійсненні бажаної поведінки [27, с. 101-102].

Невід'ємною ознакою позитивного права в його соціокультурному вимірі є також авторитетність, під якою слід розуміти загальновідомість та вкоріненість у свідомості суспільства, загальновизнану обов'язковість права, що спирається не на страх, а на усвідомлення необхідності, звичай, моральні та релігійні почуття, конформізм тощо. Авторитетність позитивного права у суспільстві залежить від багатьох факторів, основними серед яких можна назвати: 1) позитивне право не повинно суперечити інтересам більшості населення, оскільки в такому випадку його виконання буде підтримуватися через державний примус, що унеможливає його демократичний розвиток; 2) позитивне право повинно перебувати у взаємозв'язку з моральними, релігійними та іншими загально визнаними цінностями суспільства і відповідати історично сформованим соціальним інтересам більшості його суб'єктів; 3) позитивне право не повинно бути занадто складним для розуміння та непосильним для його практичної реалізації, однак при цьому воно обов'язково має спиратися на інші соціонормативні системи (наприклад, мораль, релігія) [8, с. 170; 26, с. 109].

Отже, авторитетність права залежить від втілення у ньому ідей справедливості, свободи, рівності та гуманізму. Однак ступінь або міра втілення цих ідей у праві повинна обумовлюватися не довільним розсудом законодавця або правотворця, а рівнем розвитку культури відповідного суспільства, особливостями його ментальності, що сформувалася історично та включає в себе найглибший рівень свідомості особи, який детермінує її позитивне чи негативне ставлення до феноменів чи явищ соціальної дійсності [8, с. 170]. Це можливо досягти лише за умови точності, ясності, стабільності і недвозначності приписів, їх узгодженість у систе-

мі правового регулювання, що забезпечує суб'єктам права їх розуміння і реалізацію, самостійно або з юридичною допомогою [28, с. 21], що відповідає характеристикам формальної визначеності.

Справедлива і рівна міра свободи означає, що межі і зміст прав і обов'язків визначаються правилами належної поведінки, які визнані більшістю населення та обов'язкові для усіх (справедлива міра свободи). Справедливість – це баланс інтересів влади і громадянина, виробника і споживача, продавця і покупця, роботодавця і працівника і т. д., а не привілеї і зрівнялівка. Своїм загальним масштабом і рівною мірою право вимірює, «відміряє» і оформляє саме свободу в людських взаєминах, свободу індивіда як у взаємовідносинах з іншим індивідом так і з суспільством у цілому. Свобода завжди обмежена конкретними рамками (мірою), що не допускають антигромадських актів «користування свободою». Це і є рівність у свободі. Право дає міру, а справедливість контролює її, припиняє втрату цієї міри, встановлює пропорційність між претензією і обов'язком, свободою і відповідальністю (рівна міра свободи).

Отже, у праві свобода, рівність і справедливість виявляються суміжними, оскільки справедливість реалізується в умовах свободи і рівності, а свобода передбачає рівність прав [29, с. 248]. Аналізуючи означене вище, ми можемо стверджувати, що формально визначені правила поведінки регулюють суспільні відносини шляхом надання прав і покладання обов'язків, дотримання яких забезпечено можливістю державного примусу [30, с. 22; 31, с. 208].

Висновки. Підбиваючи підсумок розглянутого питання ми можемо зазначити, що виокремивши основні ознаки позитивного права і здійснивши ґрунтовний їх аналіз, ми можемо зробити наступні висновки:

1) аналіз існуючих точок зору стосовно позитивного права надає нам розуміння того, що дослідники надаючи перелік ознак позитивного права вважають формальну визначеність вважають похідною ознакою від загальнообов'язковості, системності, нормативності. Проте, ґрунтовний розгляд формальної визначеності як властивості права дозволяє стверджувати нам про те, що за своїми ознаками формальна визначеність не може належати до факультативних ознак, а належить до числа основних ознак позитивного права;

2) проводячи співвідношення ознак позитивного права, слід зазначити, що формальна визначеність передуює системності, оскільки для того, щоб щось систематизувати, в першу чергу необхідно створити норму права і викласти її на папері. Формальна визначеність передуює загальнообов'язковості, оскільки поки не створено норму права, ми не можемо її гарантувати. Формальна визначеність передуює нормативності, оскільки неможливо створення економічної, єдиної, безперервно ді-

ючої, загальнообов'язкової системи без створення чітко визначеної норми права. Формальна визначеність передуює регулятивності, оскільки без створення чітко визначеної норми права ми не в змозі регулювати суспільні відносини, які визначає ця норма. На підставі проведеного співвідношення ознак позитивного права, ми можемо стверджувати, що формальну визначеність слід ставити у пріоритеті порівняно з іншими ознаками позитивного права, оскільки вона є похідною ознакою;

3) формальна визначеність права вказує нам про те, що вона виникає з того, що право виникає за допомогою такого процесу, як правотворчість. Ознака формальної визначеності вказує нам, що ця діяльність здійснюється компетентними і уповноваженими особами на підставі норми права і процедури, вона формалізована сама, тобто це діяльність компетентна і уповноважена;

4) формальна визначеність проявляється у двох формах:

- зовнішня формалізація – діяльність чітко уповноважених суб'єктів у межах процедури;

- внутрішня формалізація - уповноважений суб'єкт безпосередньо створює норму права керуючись вимогами, які висуваються до нього формальною визначеністю для правильного створення норми.

Література

1. Панкратова В. О. Сутність принципу правової визначеності. *Право і суспільство*. 2015. № 5 (2). С. 19–24. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2015/5_2015/part_2/7.pdf.
2. Матвієєва Ю. І. Поняття та розуміння принципу правової визначеності. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2017. Т. 200. С. 93–97. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12545/Matvieieva_Poniattia_ta_rozuminnia.pdf.
3. Кравчук В. Зміст принципу правової визначеності як необхідної складової верховенства права. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 4. С. 10–15.
4. Луцький Р. П. Форми виразу позитивного права та їх ієрархічність. *Європейські перспективи*. 2012. № 2 (1). С. 74–78.
5. Клім С. І. Природне та позитивне право: реальність чи ілюзорність аналогії?. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 56. С. 84–90.
6. Максимов С. Природне і позитивне право як елементи правової реальності. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 1 (28). С. 82–92.
7. Попадинець М. І. Поняття реалізації права з позицій діалектичної полярності природного і позитивного права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 53–59. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/4451/07.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
8. Луцький Р. П. Теоретико-правові засади формування та розвитку сучасного позитивного права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2017. 490 с.
9. Правосудие в современном мире: монография / под ред. В. М. Лебедева, Т. Я. Хабриевой. Москва : Норма, 2013. 720 с.
10. Волкова О. М. Співвідношення категорій природного та позитивного права: сучасні погляди та концепції. *Часопис Київського університету права*.

2009. № 4. С. 59–65. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2009_4/59.pdf.

11. Алексеев С. С. Право: Азбука. Теория. Философия: опыт комплексного исследования. Москва: Статут, 1999. 710 с. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/2000-01-001-alekseev-a-s-pravo-azbuka-teoriya-filosofiya-opyt-kompleksnogo-issledovaniya-m-statut-1999-710-s>.

12. Талдикін О. Соціологія права: конспект лекцій. Дніпро, 2019. 137 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kzpd/118.6.pdf>.

13. Погребной И. М. Теория права: учебное пособие. Харьков: «Основа», 2003. 128 с.

14. Сорокин В. В. Понятие и сущность права в духовной культуре России: монография. Москва: Юрлитинформ, 2007. 456 с.

15. Заморська Л. І. Системність права та її значення для сучасної загальнотеоретичної юриспруденції. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 10. С. 18–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2017_10_5.

16. Бабюк А. М. Поняття нормативності права. *Університетські наукові записки*. 2014. № 4. С. 15–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2014_4_4.

17. Волинка К. Г. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ: МАУП, 2003. 240 с.

18. Алексеев С. С. Социальная ценность права в советском обществе. Москва: Юридическая литература, 1971. 223 с.

19. Старчук О. В. Щодо поняття принципів права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 40–43. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2012_2/40.pdf.

20. Байтин М. И. Сущность права (Современное нормативное правопонимание на грани двух веков). Москва: ООО ИД «Право и государство», 2005. 544 с.

21. Дроботов С. А. Регулятивна функція права у правовій державі: поняття і ознаки. *Держава і право*. 2010. Вип. 50. С. 48–53. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34697/08-Drobotov.pdf>.

22. Гуйван П. Д. Правова визначеність як складова частина принципу верховенства права. *Альманах міжнародного права*. 2017. Вип. 17. С. 11–21. URL: <http://inlawalmanac.mgu.od.ua/v17/4.pdf>.

23. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Київ: Алерта, 2009. 520 с.

24. Радейко Р. І. Особливості формалізації права як стадії правотворчого процесу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 801. С. 81–85. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2145/vnulpurn201480117.pdf>.

25. Заморська Л. І. Правова нормативність та її інституціоналізація в Україні: монографія. Одеса: Фенікс, 2013. 304 с.

26. Лукьянова Е. Г. Глобализация и правовая система России (основные направления развития). Москва: Норма, 2006. 112 с.

27. Савенко В. В. Закон у структурі правової реальності: філософсько-правовий аналіз: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.12. Львів, 2017. 412 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1716/dysertaciyanazdobutt्यानaukovogostupenyadoktoranauksavenkavv1.pdf>.

28. Андрусів У. Б., Федик С. Є. Елементи принципу юридичної визначеності. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 19–25. URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2864/1/Chkup_2019_1_4%20%281%29.pdf.

29. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс): підручник. Харків: Еспада, 2009. 752 с.

30. Боняк В. О. Якою бути сучасній парадигмі дослідження поняття «норма права»? *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування: матеріали наук. семінару (м. Дніпро, 8 грудня 2018 р.)*. Дніпро: ДДУВС, 2019. С. 22–24. URL: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3625/1/3.pdf>.

31. Черданцев А. Ф. Теория государства и права: учебник. Москва: Юрайт-М, 2001. 432 с.

Анотація

Байбак А. Г. Правова (формальна) визначеність в системі властивостей і характеристик позитивного права. – Стаття.

У дослідженні проведено комплексний аналіз ролі правової (формальної) визначеності в системі властивостей позитивного права. Надається визначення і виокремлюються основні ознаки позитивного права. Проводиться аналіз підходів ряду дослідників до системноосновних ознак позитивного права. Розглянуто основні ознаки позитивного права і визначено роль формальної визначеності у функціонуванні означених ознак.

Акцентовано увагу на тому, що формальна визначеність позитивного права полягає у точній конкретизації обставин, що породжують правові наслідки, позначенні цих обставин, якостей, притаманних учасникам правовідносин.

Ключові слова: право, визначеність, правова (формальна) визначеність, позитивне право, ознаки позитивного права, правова норма.

Аннотация

Байбак А. Г. Правовая (формальная) определенность в системе свойств и характеристик позитивного права. – Статья.

В исследовании проведен комплексный анализ роли правовой (формальной) определенности в системе свойств позитивного права. Дается определение и выделяются основные признаки позитивного права. Проводится анализ подходов ряда исследователей к системе основных признаков позитивного права. Рассмотрены основные признаки позитивного права и определена роль формальной определенности в функционировании указанных признаков.

Акцентируется внимание на том, что формальная определенность позитивного права заключается в точном конкретизации обстоятельств, порождающих правовые последствия, обозначении этих обстоятельств, качеств, присущих участникам правоотношений.

Ключевые слова: право, определенность, правовая (формальная) определенность, позитивное право, признаки позитивного права, правовая норма.

Summary

Baibak A. H. Legal (formal) certainty in the system of properties and characteristics of positive law. – Article.

The study conducted a comprehensive analysis of the role of legal (formal) certainty in the system of properties of positive law. The definition is given and the main features of positive law are singled out. The approaches of a number of researchers to the system of the main features of positive law are analyzed. The main features of positive law are considered and the role of formal certainty in the functioning of these features is determined.

Emphasis is placed on the fact that the formal certainty of positive law lies in the precise specification of the circumstances that give rise to legal consequences, the designation of these circumstances, the qualities inherent in the participants of legal relations.

Key words: law, certainty, legal (formal) certainty, positive law, signs of positive law, legal norm.